

Třicáté výročí návštěvy Helmuta Kohla v Československu

TOMÁŠ MALÍNEK

V roce 1988 navštívili ČSSR dva významní západní státníci: francouzský prezident François Mitterrand (1916–1996) a spolkový kancléř Helmut Kohl (1930–2017). Zatímco Mitterrandova cesta vešla díky slavné snídani s disidenty do učebnic moderních dějin, o Kohlově dvoudenním pobytu v Praze ví jen málokdo. Jeho nedávné úmrtí 16. června 2017 a 30. výročí návštěvy nabízí příležitost si tuto pozapomenutou kapitolu středoevropských dějin připomenout.

Na první pohled se to může zdát poněkud překvapivé, ale Kohlova cesta byla teprve druhou oficiální návštěvou německého kancléře v Československu od roku 1918. V období Výmarské republiky (1919–1933) do Prahy nezavítal žádný z dvanácti ministerských předsedů, kteří se v tomto relativně krátkém období vystřídali v čele německé vlády.¹ Přesto se dají tehdejší československo-německé vztahy označit za dobré a bez větších vzájemných sporů. Jejich výrazné zhoršení nastalo až po 30. lednu 1933, kdy byl říšským kancléřem jmenován Adolf Hitler (1889–1945). Ten se ještě jako opoziční politik nikdy netajil otevřeně agresivním kurzem vůči všem východním sousedům Německa. V tomto kontextu nepřekvapí, že pražská vláda nejevila o Hitlerovu návštěvu v Československu sebemenší zájem.

V letech 1945–1949 Německo jako okupovaná země žádnou vlastní zahraniční politiku nerozvíjelo. Za jeho mezinárodní vztahy plně odpovídaly vítězné mocnosti 2. světové války, především SSSR, USA, Spojené království a Francie. Situace se částečně změnila až v roce 1949. Na území zá-

Aby tato studie mohla být publikována k 30. výročí prvního Kohlova pobytu v Československu (tj. v lednu 2018), musel se její autor vypořádat s problémem dočasné nedostupnosti některých důležitých archivních fondů. Německé archivy zpravidla zpřístupňují pouze dokumenty starší 30 let. Archiválie z roku 1988 uložené v archivech spolkového ministerstva zahraničních věcí (Auswärtiges Amt – Politisches Archiv) nebo v Konrad-Adenauer-Stiftung (Archiv für Christlich-Demokratische Politik) proto budou zpřístupněny prvním badatelům až v průběhu roku 2018. Osobní archiv Helmuta Kohla není dostupný vůbec – jeho druhá manželka a správkyně pozůstalosti Maika Kohl-Richter (nar. 1964) dosud nevyslovila souhlas s jeho otevřením pro veřejnost.

Autor proto musel primárně vycházet z českých archivních pramenů, které naštěstí umožňují poměrně podrobnou rekonstrukci průběhu uvedené cesty. Pramennou základnu textu tvoří především dokumenty z Národního archivu (NA), Archivu Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), Archivu Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Archivu Univerzity Karlovy v Praze (Archiv UK), Archivu Poslanecké sněmovny (APS), Archivu hlavního města Prahy (AHMP), Archivu a programových fondů České televize (APF ČT) a Archivu bezpečnostních složek (ABS). Kromě širokého spektra sekundární literatury a dobového tisku byla použita také memoárová literatura německých i československých pamětníků Kohlovy návštěvy v ČSSR. Studie by nemohla vzniknout bez vydatné pomoci pracovníků Národního spolku pro péči o německé válečné hroby (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V.) v Kasselu a knihovny Židovského muzea v Praze. Zvláštní poděkování pak náleží Vladimírovi Joudovi a Stanislavovi Devátému. Vladimír Jouda byl autorovi zasvěceným průvodcem válečnou historií Prahy 5 a panu doktorovi Devátému patří velký dík za vstřícnost a ochotu podělit se o své vzpomínky na rok 1988 a události spojené s Kohlovým pobyt v Praze.

padních okupačních zón vznikla 23. května Spolková republika Německo (SRN) s Bonnem jako provizorním hlavním městem. V reakci na tento krok Západu byla 7. října na území sovětské okupační zóny zalo-

žena Německá demokratická republika (NDR). Rozdělení Německa mezi západní a východní blok předurčilo i poměr těchto nových státních útvarů k Československu. Pražská vláda navázala diplomatické styky s NDR již

1 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*. Droemer, München 2005, s. 659.

Willy Brandt v roce 1980

Foto: Bundesarchiv/
Engelbert Reineke/CC-BY-SA 3.0

18. října 1949.² Obě země pak v rámci Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci udržovaly velmi úzké politické, hospodářské i vojenské vazby. Oficiální návštěvy východoněmeckých stranických a státních činitelů včetně Waltera Ulbrichta (1893–1973) a Ericha Honeckera (1912–1994) byly v následujících 40 letech relativně časté.

Vztahy se západním Německem se vyvíjely mnohem komplikovaněji. Oba státy sice již od roku 1950 udržovaly obchodní styky, ale navázání oficiálních diplomatických vztahů se dlouho jevilo zcela nemožným.³ První západoněmecký kancléř Konrad Adenauer (1876–1967), který řídil německou vládu v letech 1949–1963, byl nejen přesvědčeným konzervativcem, antikomunistou a spoluzakladatelem

Křesťanskodemokratické unie (CDU), ale také neúnavným zastáncem integrace SRN do západních vojenských a hospodářských struktur. Obnovení plné suverenity SRN v rámci Západu pro něj bylo vyšší prioritou než znovusjednocení Německa a vztahy s Východem. V této oblasti bylo jeho nejvýznamnějším počinem navázání diplomatických vztahů s Moskvou v roce 1955, kterým Sověti podmiňovali propuštění posledních německých válečných zajatců držených v SSSR. S ostatními socialistickými zeměmi, které podle mezinárodního práva uznávaly NDR jako suverénní stát, bonnská vláda podobnou smlouvu podepsat nechtěla. Tento výlučný nárok na zastupování celého Německa a všech Němců byl podstatou tzv. Hallsteinovy doktríny.⁴

Také oba Adenauerovi spolustraníci z CDU a nástupci v kancléřském úřadě Ludwig Erhard (1897–1977) a Kurt Georg Kiesinger (1904–1988) do Československa nikdy nezavítali. Erhardova vláda sice nabízela Praze v letech 1963–1966 jednání o zlepšení vztahů, ale šlo spíše o opatrné náznaky. Zásadní průlom se nepodařil ani Kiesingerově kabinetu (1966–1969), který v roce 1967 alespoň dotáhl do konce složitá jednání o otevření stále západoněmecké obchodní mise v Praze a československé obchodní mise ve Frankfurtu na Mohanem. Jejich činnost byla zahájena na začátku roku 1968.⁵

Naděje a zklamání v časech détenté

Teprve volby do Spolkového sněmu (Bundestagu) v září 1969 otevřely cestu k „normalizaci“ vztahů mezi

SRN a Východem. Nejsilnější vládní stranou se poprvé od roku 1949 stala sociální demokracie (SPD), která uzavřela koalici s liberály (FDP). Nový spolkový kancléř Willy Brandt (1913–1992) pak bez otálení zahájil jednání o sérii smluv se Sovětským svazem, Polskem, NDR a ČSSR, které byly základními stavebními kameny tzv. nové východní politiky (Neue Ostpolitik). Jejím cílem bylo skrze uznání poválečného statu quo v Evropě dosáhnout odbourání politicko-vojenského napětí mezi SRN a Východem. Potud Ostpolitik navazovala na širší proces détenté mezi USA a SSSR. Specifickým a zároveň hlavním motivem Bonnu přitom bylo rozšíření kontaktů s NDR za účelem zabránění úplného odcizení obyvatel obou německých států. Znovusjednocení totiž nadále zůstávalo dlouhodobým cílem bonnské zahraniční politiky.

Československo sice nebylo v této složité partii nejdůležitějším hráčem, ale konstrukce Ostpolitik se bez něj neobešla. Předběžné rozhovory mezi delegacemi obou zemí začaly již na jaře roku 1971, záhy se ale ukázalo, že Praha bude pro Bonn ze všech východoevropských zemí partnerem nejsložitějším.⁶ Hlavní příčinou pomalého tempa vyjednávání byly zcela rozdílné názory na to, jakým způsobem by se připravovaná smlouva měla vypořádat s mnichovskou dohodou z roku 1938. Československo požadovalo její označení za „neplatnou od samého počátku“. Jeho vyjednávací pozice se opírala o názor, že smlouva nucená pod pohrůžkou vojenské síly nikdy nemůže být pro poškozenou stranu závazná. Západní Německo takovou formulaci odmítlo akceptovat. Pokud by souhlasilo s tím, že Mnichov dle

2 Velvyslanectví České republiky v Berlíně, *Diplomatické zastoupení v Německu: historický přehled* – viz http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html (citováno k 7. 12. 2017).

3 PLŠKOVÁ, Jaroslava: *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969–1974*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1999, s. 125.

4 LUŇÁK, Petr: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Libri, Praha 1997, s. 229.

5 KUNŠTÁT, Miroslav: *Německo a Česká republika*. In: HANDL, Vladimír – HON, Jan – PICK, Otto (eds.): *Vztahy spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od roku 1990*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998, s. 197.

6 BŘACH, Radko: *Smlouva o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN z roku 1973. Od prvních rozhovorů k ratifikaci smlouvy*. ÚSD AV ČR, Praha 1994, s. 16.

Willy Brandt a Lubomír Štrougal podepisují smlouvu mezi ČSSR a SRN na Pražském hradě

Foto: ČTK/Libor Hajský

mezinárodního práva nikdy neplatil, byly by rázem zpochybněny všechny právní úkony, které v letech 1938–1945 proběhly na území Sudet (např. svatby, dědická řízení atd.). Tím pádem by bylo zpochybněno i právní postavení sudetských Němců žijících v SRN. Německá diplomacie proto kontrovala názorem, že Mnichov bez ohledu na okolnosti svého vzniku platil. Adolf Hitler, který se původně zavázal k respektování hranic okleštěného Česko-Slovenska, ale dohodu sám porušil, když v březnu 1939 vyhlásil Protektorát Čechy a Morava. Spolková republika tedy neměla problém s uznáním poválečných hranic Československa a označením

mnichovské dohody za neplatnou. Pouze odmítala přistoupit na tvrzení, že nikdy neplatila.⁷ Neústupnost obou stran ve výsledku způsobila, že ke shodě na finální podobě textu pražské smlouvy došlo až v létě 1973. Otázka Mnichova v ní sice byla zmíněna, ale stěžejí se dá hovořit o jejím vyřešení. Inkriminovaný článek totiž uvádí, že SRN a ČSSR považují Mnichov *vzhledem ke svým vzájemným vztahům podle této Smlouvy za nulitní*.⁸ V praxi si tedy obě strany mohly mnichovskou dohodu nadále vykládat po svém. Aspoň ale přestala být překážkou pro budoucí rozvoj vzájemných vztahů.

Ostatní body smlouvy byly takřka totožné se smlouvami, které Spolková

republika podepsala se Sovětským svazem a Polskem již v roce 1970. Kromě navázání diplomatických styků a výměny velvyslanců šlo především o uznání poválečných hranic, vzdání se hrozby silou ve vzájemných vztazích a závazek k rozšíření kulturní a vědecké spolupráce.⁹ Pro úplnost je třeba dodat, že smlouva naopak vůbec neřešila vzájemné majetkoprávní nároky. Otázka válečných reparací ve prospěch Československa stejně jako nároky sudetských Němců na odškodnění za zabavený majetek na základě tzv. Benešových dekretů zůstaly otevřené.

Slavnostní podpis pražské smlouvy proběhl 11. prosince 1973 na Praž-

7 Tamtéž, s. 11–15.

8 BRANDT, Willy: *Erinnerungen*. Propyläen, Frankfurt am Main 1989, s. 224.

9 ZÜNDORF, Beno: *Die Ostverträge*. C. H. Beck, München 1989, s. 102–109.

Z provincie na vrchol

Helmut Kohl nikdy nebyl nadaným řečníkem ani oblíbencem německých novinářů. Jeho kariérní vzestup byl založen především na nesmírné pracovitosti, buldočí vytrvalosti a nemalé dávce sebevědomí. Ačkoliv je dnes zcela po právu považován za jednoho z největších státníků v německých dějinách, jeho cesta na politický vrchol vůbec nebyla jednoduchá.

Narodil se jako Helmut Josef Michael Kohl 3. dubna 1930 ve městě Ludwigshafen v dnešní spolkové zemi Porýní-Falc jako nejmladší ze tří dětí Hanse Kohla (1887–1975), státního úředníka a veterána z první světové války. Matka Cäcilie (1891–1979) byla v domácnosti a starala se o děti.^a Mladý Kohl byl vychováván v liberálně katolickém prostředí. Do života jeho rodiny tragicky zasáhla druhá světová válka. Helmut sice nemusel díky nízkému věku narukovat do Wehrmachtu, ale při

výkonu vojenské služby zemřel v roce 1944 jeho starší bratr Walter (1926–1944).^b Osobní vzpomínky na válečnou zkázu a snaha navždy zabránit jejímu opakování výrazně přispěly k jeho pozdější oddanosti myšlence evropské integrace. Po válce navštěvoval v rodném Ludwigshafenu reálku, kde v roce 1950 odmaturoval. Poté studoval na univerzitách ve Frankfurtu nad Mohanem a v Heidelbergu historii, politologii a právo. Disertační práci na téma *Politický vývoj ve Falcu a obnovení stran po roce 1945* obhájil v roce 1958. V té době už byl zkušeným politikem. Do CDU vstoupil v roce 1947 v necelých 17 letech.^c Postupně zastával různé funkce v její mládežnické organizaci (Junge Union) a rychle se vypracoval ve výraznou osobnost CDU v Porýní-Falcu. Počáteční nezdary a volební porážky ho neodradily. Naopak posílily jeho snahu vyniknout. V roce 1960 se oženil se svou dlouholetou přítelkyní Hannelore (1933–2001), s níž vychoval dva syny: Waltera (nar. 1963) a Petera (nar. 1965). Jelikož v té době nebyly politické funkce na zemské úrovni příliš dobře placené, musel Kohl až do roku 1969 současně pracovat jako referent ve Svazu chemického průmyslu (Verband der Chemischen Industrie).^d

Ve druhé polovině 60. let Kohl definitivně zastínil všechny své politické konkurenty v Porýní-Falcu. V roce 1966 dosáhl postu předsedy zemské organizace CDU a v květnu 1969 byl zvolen porýnsko-falckým premiérem. V pouhých 39 letech se tak stal nejmladším zemským předsedou vlády v dosavadní historii Spolkové republiky a rychle si vybudoval pozici úspěšného a oblíbeného politika.^e Když v roce 1973 rezignoval dosavadní spolkový předseda CDU Rainer Barzel (1924–2006) a strana za něj hledala náhradu, byl Kohl jasnou volbou. Nikdo tehdy nemohl tušit, že se v čele křesťanských demokratů udrží neuvěřitelných 25 let.

V celostátních parlamentních volbách roku 1976 Kohlové CDU jen těsně unikla absolutní většina. Strana zůstala v opozici a místo ní vládu sestavili v pořadí až druzí sociální demokraté (SPD) a třetí liberálové (FDP). Kohlova odpověď na dočasný neúspěch byla naprosto typická. Odešel z Porýní-Falce do Bonnu, ujal se role vůdce opozice a připravoval svou stranu na další volební měření sil. V roce 1980 ale opět vše dopadlo zcela opačně, než jak si předsevzal. Tentokrát vůbec nenastoupil jako kandidát na kancléře. Toho nominovala Křesťanskosociální unie (CSU), strana, která od svého založení v roce 1945 působí pouze v Bavorsku, ale v celostátních volbách vždy tvoří koalici s CDU. Její předseda Franz Josef Strauß (1915–1988) byl sice nadmíru zkušený politik, ale také poměrně kontroverzní osobnost, která se svými názory a činy profilovala napravo od Křesťanskodemokratické unie. Koalice CDU/CSU pod jeho vedením zaznamenala nejhorší volební výsledek od roku 1953. Helmut Kohl si porážku opět vyhodnotil po svém. Zůstal v čele CDU a bojoval dál. A pak konečně přišel rok 1982. Po dlouhodobých sporech mezi SPD a FDP se vládní koalice uprostřed volebního období rozpadla a liberálové se domluvili na nové koalici s CDU. Dne 1. října 1982 odvolal Spolkový sněm při tzv. konstruktivním vyslovení nedůvěry (konstruktives Misstrauensvotum) kancléře Schmidta a obratem zvolil jeho nástupcem Helmuta Kohla. Předčasné volby v březnu 1983 nové rozložení politických sil potvrdily. Kohlova cesta od vstupu do politiky v provinčním Ludwigshafenu až na pomyslný vrchol trvala 35 let.

a KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1930–1982*, s. 16–19.

b Tamtéž, s. 36–37.

c Tamtéž, s. 57.

d *Landespolitiker in Rheinland-Pfalz 1959–1969* – viz http://www.helmut-kohl-kas.de/landespolitiker_rheinland-pfalz.html (citováno k 7. 12. 2017).

e AKPR, f. Kancelář prezidenta republiky (KPR), protokol 200 000, sign. 200159/88 (nezpracováno), Charakteristika H. Kohla, leden 1988 (blíže nedatováno).

Helmut Kohl v roce 1978. Foto: Bundesarchiv/Engelbert Reineke/CC-BY-SA 3.0

ském hradě. Spolkovou republiku reprezentovali kancléř Willy Brandt a ministr zahraničních věcí Walter Scheel (1919–2016). Za ČSSR dokumenty parafovali federální premiér Lubomír Štrougal (nar. 1924) a ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek (1925–2004). Více než 55 let od založení Československa a 28 let od konce druhé světové války to bylo poprvé, kdy německý kancléř přijel na oficiální přátelskou návštěvu Československa.

Helmut Schmidt (1918–2015), který Brandta v roce 1974 nahradil v kancléřském úřadě, v jeho zahraniční politice pokračoval. Bylo to on, kdo v roce 1975 reprezentoval západní Německo při podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) v Helsinkách. Konference sice představovala multilaterální vrchol détente, ale nemohla zastřít skutečnost, že možnosti sblížení mezi supervelmocemi narazily na své limity. Bonn se přesto nadále snažil o postupné zlepšování vztahů se socialistickými zeměmi, což se zejména v oblasti obchodní výměny opravdu dařilo.¹⁰ V dubnu 1978 přijel Gustáv Husák jako vůbec první československý prezident na oficiální státní návštěvu SRN. Součástí jeho programu bylo kromě podpisu kulturní dohody také pozvání Helmuta Schmidta do ČSSR. Ačkoliv Schmidt pozvání přijal, až do konce svého působení v čele německé vlády v roce 1982 Prahu nenavštívil. Podstatnou měrou se to dá přičíst na vrub zhoršení vztahů mezi Západem a Východem kvůli sovětské intervenci v Afghánistánu (1979), tzv. dvojímu rozhodnutí NATO (1979) a vyhlášení výjimečného stavu v Polsku (1981). Na německé straně svou roli jistě sehrálo i určité zklamání z pomalého naplňování do-

hod obsažených v pražské smlouvě. Československo se ocitlo v žebříčku zahraničněpolitických priorit Bonnu na jedné z nižších příček. Dobře to ilustruje následující malá statistika. Helmut Schmidt v době svého kancléřství navštívil všechny východoevropské země, až na dvě výjimky. První byla mezinárodně izolovaná Albánie, druhou normalizační Československo.

Kohlova východní politika

Na podzim 1982 se stal německým kancléřem Helmut Kohl. Na obou stranách železné opony by si tehdy asi málokdo vsadil na to, že právě on navštíví Československo jako druhý německý kancléř v historii. Křesťanští demokraté v 70. letech patřili k zásadním odpůrcům sociálnědemokratického konceptu Ostpolitik. V roce 1972 dokonce ve Spolkovém sněmu iniciovali pokus o vyslovení nedůvěry kancléři Brandtovi. A pak tu byla ještě bavorská CSU, která vždy hrála roli významného obhájce zájmů sudetských Němců. Do kancléřského křesla navíc Kohla vyneslo odhodlání razantně odpovědět na vojenské posilování Sovětského svazu. Ten už na přelomu let 1976–1977 začal na území států Varšavské smlouvy nahrazovat své starší raketové systémy moderními střelami středního doletu (do 5500 km) s jadernými hlavicemi. Tyto rakety záhy vešly do povědomí světové veřejnosti pod zkratkou SS-20 (ve státech Varšavské smlouvy pod označením RSD-10). Tehdejší západoněmecký kancléř Schmidt patřil k prvním, kdo volal po odpovědi Severoatlantické aliance. Výsledkem bylo tzv. dvojí rozhodnutí NATO z roku 1979. Na jeho základě měli své jaderné síly v západní Evropě moder-

nizovat i Američané novými raketami středního doletu Pershing II. K jejich rozmístění nicméně nedošlo okamžitě. Dvojí rozhodnutí jej odložilo, aby vznikl časový prostor pro jednání se Sověty. Pokud by skončilo nějakou kompromisní dohodou o oboustranném odzbrojení, nemusely pershingy do Evropy vůbec dorazit. Naděje na dosažení takové dohody ovšem byla od počátku mizivá.¹¹

Plán vyvolal v západní Evropě mohutnou vlnu odporu, která zasáhla nejsilněji právě Německo. Ve Spolkové republice se tzv. mírové hnutí skládalo nejen z členů radikální levice, ekologických aktivistů a některých křesťanských církví, ale i z mnoha mladých členů SPD. Sociální demokracie se v otázce bezpečnostní politiky radikálně rozštěpila. Na jedné straně stál „atlantik“ Schmidt a menší část členů SPD. Většina sociálních demokratů se naopak přidala k protiamerickým protestům.¹² Jelikož liberálové (FDP) dvojí rozhodnutí NATO podporovali, stala se situace uvnitř vládní koalice neudržitelnou. To bylo hlavním důvodem, proč FDP v říjnu 1982 vyměnila SPD za CDU a do kancléřského úřadu vynesla Kohla. Ten o správnosti dvojího rozhodnutí nepochyboval. Jelikož jednání se Sověty nevedla k žádnému výsledku, americká armáda začala v roce 1983 rozmisťovat rakety Pershing II. na území SRN.¹³

Příklon k bližší bezpečnostní spolupráci s USA tak vzbuzoval dojem, že dalším logickým Kohlovým krokem bude zásadní přehodnocení vztahů se socialistickými zeměmi. Nic takového se ale nestalo. Ve východní politice Kohl vsadil na kontinuitu. Dílem to byla zásluha předsedy FDP Hanse-Dietricha Genschera (1927–2016), který zastával post ministra zahra-

10 ROUČEK, Libor: *Die Tschechoslowakei und die Bundesrepublik Deutschland 1949–1989. Bestimmungsfaktoren, Entwicklungen und Probleme ihrer Beziehungen*. Tübingen, München 1990, s. 91.

11 FIDLER, Jiří – MAREŠ, Petr: *Dějiny NATO*. Paseka, Praha – Litomyšl 1997, s. 169–175.

12 POTTHOFF, Heinrich – MILLER, Susanne: *The Social Democratic Party of Germany 1848–2005*. Dietz, Bonn 2006, s. 244–248.

13 BIERLING, Stephan: *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen, Akteure, Entscheidungen*. Oldenbourg, München 1999, s. 207.

ničních věcí již od roku 1974 a v úřadě zůstal i po roce 1982. Dílem šlo o pragmatické rozhodnutí učiněné s ohledem na NDR a oboustranně výhodné obchodní styky se sovětským blokem. Kohl tak na sebe vzal poměrně nesnadný úkol. V prvních letech Reaganovy administrativy chtěl být spolehlivým spojencem USA a současně udržet korektní vztahy s Východem.

Praha reagovala na nástup středo-pravicové vlády v západním Německu zdrženlivě. Spolková republika pro ni byla nejdůležitějším obchodním partnerem mezi kapitalistickými státy a nikdo si ve skutečnosti nepřál razantní zhoršení vztahů. S ohledem na ideologický profil CDU a aktuální vztahy mezi supervelmocemi vypracoval na počátku roku 1983 tehdejší československý velvyslanec v Bonnu Dušan Spáčil (nar. 1929) vcelku realistický výhled do nejbližší budoucnosti západoněmecko-československých vztahů: [...] *stěží lze očekávat rozšíření politických kontaktů, spíše zachování dosavadních. Vezmeme-li v úvahu bilaterální zájmy obou stran udržet dialog, potom nedojde-li k výraznějším změnám v širších mezinárodních souvislostech, bude podle našich hodnocení zachována v podstatě dosavadní úroveň vzájemných vztahů.*¹⁴

Zásadní změnu nepřinesl ani nástup Michaila Gorbačova (nar. 1931) do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS v březnu 1985. I on zprvu přistupoval k západnímu Německu velmi obezřetně. Záhy se dokonce ukázalo, že může být ještě hůře. Když Helmut Kohl v říjnu 1986 v rozhovoru pro americký časopis *Newsweek* přirovnal Gorbačova k nacistickému ministrovi propagandy Josephovi Goebbelsovi

(1897–1945), nastala mezi Moskvou a Bonnem „malá doba ledová“.¹⁵

Rozhodující impuls ke zlepšení vztahů mezi Spolkovou republikou a sovětským blokem přinesl až rok 1987. Vše se opět odvíjelo od aktuálních vztahů mezi supervelmocemi. Po schůzkách Ronalda Reagana (1911–2004) a Michaila Gorbačova v Ženevě (1985) a Reykjavíku (1986), které zůstaly bez konkrétních výsledků, oba státníci v prosinci 1987 podepsali ve Washingtonu dohodu o úplné likvidaci všech sovětských a amerických jaderných raket středního a kratšího doletu (500 až 5500 km) v Evropě (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF). Tento historický průlom se s odstupem času dá hodnotit jako skutečný začátek konce studené války.¹⁶ Také vnitropolitický vývoj v SRN připravil ideální podmínky pro odvážné kroky v zahraniční politice. V lednu 1987 křesťanští demokraté opět vyhráli volby do Spolkového sněmu a Helmut Kohl si zajistil kancléřský úřad na další čtyři roky.

Prolamování sovětsko-západoněmeckých ledů zahájil v červenci téhož roku spolkový prezident Richard von Weizsäcker (1920–2015), který se vypravil na svou první cestu do Moskvy. Pozvání pro kancléře ale s sebou zpět do Bonnu nepřivezl. Dalo by se spekulovat, na kolik to bylo způsobeno jeho nedávným „goebbelsovským“ výpadem vůči Gorbačovovi. Jisté je, že Kohl obdržel pozvání do SSSR až v únoru 1988 a cestu uskutečnil teprve v říjnu téhož roku, tedy rok a tři měsíce po Weizsäckerovi.¹⁷ Také první (a zároveň poslední) návštěva Ericha Honeckera v Bonnu v září 1988 nepřispěla k většímu sblížení obou

německých států. Politické vedení NDR ji dokonce prezentovalo jako plné uznání suverenity východního Německa ze strany SRN. V polovině roku 1987 tak bylo jasné, že nová kapitola ve vztazích mezi Bonnem a Východem nebude otevřena v Moskvě ani ve Východním Berlíně, ale někde jinde. Souhra mnoha okolností způsobila, že se tímto místem stala Praha.

Protivník i partner

Symbolický význam Kohlova rozhodnutí zahájit novou etapu německé východní politiky právě cestou do Československa nejlépe vynikne v kontextu následujícího krátkého přehledu. Od nástupu do kancléřského úřadu v říjnu 1982 až do konce roku 1987 podnikl celkem 42 oficiálních zahraničních cest. Pouze šest z nich mířilo do socialistických zemí. Sovětský svaz navštívil dvakrát. V obou případech to bylo u příležitosti státního pohřbu nejvyšších představitelů SSSR Leonida Iljiče Brežněva (1906–1982) a Konstantina Černěnka (1911–1985).¹⁸ Jinak v Evropě zavítal pouze do Maďarska (1984) a Jugoslávie (1985). Z komunistických zemí mimo starý kontinent navštívil jen Čínu (1984 a 1987).

Oficiální pozvání k návštěvě Prahy předal Kohlovi ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek v květnu 1987. Československá strana vlastně pouze obnovila pozvání, které bylo již před deseti lety adresováno Helmutu Schmidtovi. Zprvu se uvažovalo o termínu ve čtvrtém čtvrtletí roku 1987, ale nakonec byl zvolen leden roku následujícího.¹⁹ Formální návrh na uskutečnění návštěvy včetně předběžného programu vypracovalo

14 AMZV, f. Teritoriální odbor – Tajné (TO-T) 1980–1989 NSR, k. 1, spisový obal č. 1, Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Německé spolkové republice – pracovní materiál, 13. 3. 1983.

15 BIERLING, Stephan: *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen, Akteure, Entscheidungen*, s. 210.

16 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Libri, Praha 2000, s. 658.

17 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 649–651.

18 Tamtéž, s. 649.

19 AMZV, f. TO-T 1980–1989 NSR, k. 1, spisový obal č. 4, Informace o průběhu a výsledcích oficiální návštěvy B. Chňoupka v NSR – pro vládu ČSSR, 20. 5. 1987.

Federální ministerstvo zahraničních věcí (FMZV) v prosinci 1987 a ministr Chňoupek jej předložil na schůzi předsednictva ÚV KSČ 6. ledna 1988 ke schválení.²⁰ O několik dní později, 12. ledna 1988, byl návrh odsouhlasen i vládou ČSSR. Průvodní zpráva zdůvodňující Kohlovo pozvání do ČSSR argumentuje především politickým a hospodářským významem SRN a otevřeně konstatuje, že západní Německo je pro socialistické země současně *protivníkem i partnerem*.²¹

Pro německou stranu byla volba Prahy založena na souboru několika různých důvodů. Mezi ty nejsilnější patřila skutečnost, že od poslední návštěvy kancléře Brandta uplynulo již 15 let. Jelikož byly SRN a ČSSR bezprostřední sousedé, šlo o situaci značně kuriózní i na poměry studené války. Velkou roli sehrála také otázka budoucího rozvoje ekonomických vazeb mezi Východem a Západem. Spolková republika se 1. ledna 1988 ujala šestiměsíčního předsednictví Evropského hospodářského společenství (EHS), ČSSR ve stejném období předsedala Radě vzájemné hospodářské pomoci (RVHP).²² EHS se v té době chystalo uzavřít s ČSSR dohodu o snadnějším přístupu některých tradičních československých výrobků (sklo, porcelán, obuv a další) na evropský trh. Příslušná jednání začala v Bruselu již v červenci 1987.²³ Návštěva Prahy proto měla posloužit jako vítaná příležitost ke zjištění, v jaké kondici se nachází československé hospodářství, jak na něj působí nedávno zahájená přestavba a zda tento proces nabízí nové příležitosti pro západoněmecké firmy. Představa o tom, co ona přestavba v praxi vlastně znamená, byla v té době u mnoha západních politiků ostatně ještě dosti mlhavá.

Rozdíl oproti návštěvě Willyho Brandta v roce 1973 byl na první po-

Richard von Weizsäcker a jeho žena Marianne na Rudém náměstí v Moskvě v roce 1987

Foto: Bundesarchiv/Reineke, Engelbert/CC-BY-SA 3.0

hled evidentní. Zatímco před patnácti lety byly hlavními tématy nedořešené otázky minulosti včetně druhé světové války a jejich následku, v roce 1988 se pozornost obou stran soustřeďovala v první řadě na budoucnost.

Vojenský Boeing 707 s kancléřem Kohlem a jeho doprovodem přistál

na starém letišti v Ruzyni krátce před 10. hodinou dopoledne 26. ledna 1988. Vzhledem k ročnímu období bylo počasí neobvykle příznivé. Přistání letadla a uvítací ceremoniál proběhly pod modrým nebem a za příjemného slunečního svitu. Na přistávací ploše Kohla přivítal předseda

20 Tamtéž, NSR – návštěva kancléře Kohla v ČSSR – návrh pro P ÚV KSČ, 27. 12. 1987.

21 Tamtéž, Návrh pro vládu ČSSR na realizaci oficiální návštěvy spolkového kancléře NSR v ČSSR 26.–27. 1. 1988, 12. 1. 1988.

22 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 660.

23 ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Libri, Praha 1998, s. 759.

Plk. Vasil Čarnota, velitel bezpečnostní akce SNB zajišťující průběh Kohlho pobytu v Praze Foto: ABS

federální vlády Lubomír Štrougal, ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek a další členové federálního kabinetu. Na místě bylo i několik generálů Československé lidové armády (ČSLA), západoněmecký velvyslanec v ČSSR Werner Schattmann (1924–2014) a československý velvyslanec v SRN Dušan Spáčil. Zazněly státní hymny a proběhla krátká přehlídka čestné jednotky pražské vojenské posádky.²⁴ Celé uvítání trvalo sotva 20 minut. Po jeho skončení nastoupili hosté do připravených vozů a v koloně zamířili do hotelu Praha v Dejvicích (v 80. letech nabízel jedno z nejluxusnějších ubytování v ČSSR), který se stal pro německého kancléře a jeho doprovod zázemím na příští dva dny.²⁵

Kohl si s sebou do Československa přivezl více než 30 spolupracovníků a spolupracovnic převážně z Úřadu spolkového kancléře (Bundeskanzleramt) a ministerstva zahraničních věcí (Auswärtiges Amt). K nim je nutné připočítat ještě 10 členů jeho osobní ochranky a 14 členů posádky vládního letadla Boeing 707.²⁶

Zatím jedinou odchylkou od původního programu byla absence Kohlovy manželky Hannelore. Účast na cestě do ČSSR odřekla na poslední chvíli.²⁷ Jinak se první den obešel bez vážnějších organizačních komplikací. Po bezpečnostní stránce návštěvu zajišťovala Státní bezpečnost (StB), především V. správa SNB (Správa ochrany stranických a ústavních činitelů Sboru národní bezpečnosti), v součinnosti s uniformovanými policisty Veřejné bezpečnosti (VB). Jenom samotná V. správa během dvou dnů nasadila do akce 220 příslušníků, kteří dohromady ve službě strávili 2514 hodin.²⁸ Kohla a jeho spolupracovníky hlídali doslova na každém kroku. Velitelem celé akce byl 1. zástupce náčelníka V. správy plukovník Vasil Čarnota (nar. 1936).²⁹

Po ubytování se Helmut Kohl obratem vrátil ke svému oficiálnímu programu. Již kolem 11. hodiny opustil hotel Praha, jeho kolona rychle projela centrem města a zamířila na Žižkov. Opět ho doprovázel ministr Chňoupek, který s ním jako „průvodce“ absolvoval všechny oficiální

i neoficiální body programu prvního dne. Na Vítkově Kohl položil věnec u hrobu neznámého vojína a zapsal se do pamětní knihy Národního památníku. Ačkoliv do ní vepsal pouze jednu větu, byla vzhledem k času a místu dobře zvolena: *V naději, že našim národům bude darována mírová a společná budoucnost.*³⁰

Na zpáteční cestě se kolona zastavila na Václavském náměstí, které si kancléř během krátké procházky prohlédl. K velkému překvapení přítomných Pražanů, kteří jej vzhledem k jeho mohutné postavě (193 cm výšky, 105 kg váhy)³¹ okamžitě zaregistrovali, dokonce zašel do jednoho obchodu s potravinami, aby se osobně přesvědčil o místních cenových relacích.³² Po návratu do hotelu následoval oběd a asi hodinová přestávka na odpočinek.³³

Zatímco dopolední program byl věnován především formálním náležitostem státní návštěvy, odpoledne začaly první mezivládní rozhovory. K nim se obě strany sešly v jednu hodinu odpoledne v Hrzánském paláci na Hradčanech.³⁴ Nejprve spolu jednali pouze Kohl a Štrougal za přítomnosti několik nejbližších spolupracovníků a tlumočnicků. Rozhovor trval asi 90 minut. Teprve pak následovalo plenární zasedání širších delegací. Kromě obligátního zhodnocení aktuální mezinárodněpolitické situace přednesli předsedové vlád své náměty a priority pro budoucí

24 APF ČT, Televizní noviny, odvysíláno 26. 1. 1988 v 19:30 hod.

25 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR, 19. 1. 1988.

26 Tamtéž, Oficiální delegace SRN, nedatováno.

27 Tamtéž, Program manželky spolkového kancléře SRN paní Hannelore Kohlové v době, kdy se neúčastní společného programu, nedatováno.

28 Tamtéž, Souhrnná informace k BA, 14. března 1988.

29 ABS, Osobní evidenční karta příslušníka MV – Vasil Čarnota.

30 APF ČT, Televizní noviny, odvysíláno 26. 1. 1988 v 19:30 hod.

31 Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR), f. KPR, protokol 200 000, sign. 200159/88 (nezpracováno), Charakteristika H. Kohla, leden 1988 (blíže nedatováno).

32 SPÁČIL, Dušan: *My z Čermína. Paměti československého diplomata*. Periskop, Praha 1995, s. 338.

33 AKPR, f. KPR, protokol 200 000, sign. 200159/88 (nezpracováno), Program oficiální návštěvy spolkového kancléře Spolkové republiky Německo Helmuta Kohla s chotí v ČSSR ve dnech 26.–27. ledna 1988, leden 1988 (blíže nedatováno).

34 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR, 19. 1. 1988.

spolupráci. Kohl podpořil ideu zvýhodněné participace Československa na společném evropském trhu, jehož vznik byl naplánován na rok 1992. Velký důraz položil také na otázky spojené s ochranou životního prostředí. Společným problémem obou zemí byly zejména emise vypouštěné průmyslovými závody a znečištění Labe. Třetí důležité téma přednesl ve výzvě ke zjednodušení cestování mezi ČSSR a SRN včetně zkrácení vízové procedury a otevření nových hraničních přechodů.³⁵

Štrougal nastínil německým hostům principy československé ekonomické přestavby a výhody, které by z ní mohly plynout pro vzájemnou spolupráci. Aby nezástalo pouze u slov, bylo dohodnuto, že na základě pražských jednání vznikne seznam konkrétních úkolů, o jejichž splnění se obě země v nejbližších měsících pokusí.³⁶

Helmut Kohl později na Štrougala vzpomínal jako na osobně nejsympatičtějšího z tehdejších stranických a vládních představitelů ČSSR. Prý byl na rozdíl od ostatních vybaven určitou dávkou sebekritického myšlení. Hned na úvod setkání v Hrzánském paláci se ho Kohl zeptal na smysl a cíl perzekuce katolické církve v Československu. Bylo to téma, které mu jako praktikujícímu katolíkovi vždy zvláště leželo na srdci. Štrougal údajně odpověděl, že oficiální československá církevní politika má stejný cíl jako politika apartheidu prosazovaná bílou vládou v Jihoafrické republice vůči černochům. Kohl to pochopil jako překvapivě

upřímnou kritiku poměrů v ČSSR.³⁷ Zda předseda federální vlády svůj výrok opravdu myslel jako sebekritiku, prosté konstatování, vtip nebo nějak úplně jinak, zůstává otázkou. Trochu odlišné vysvětlení Kohlových sympatií ke Štrougalovi uvádí ve svých pamětech *My z Černína* Dušan Spáčil. Štrougal byl prý dle Kohlova mínění jediný československý politik, který během jeho návštěvy vyjádřil *porozumění pro úděl sudetských Němců*.³⁸ Je možné, že se tak opravdu stalo. Uvedená slova ale nejspíš zazněla „mimo záznam“ v některém z neformálních rozhovorů mezi oběma muži. Oficiální zápisy z pražských jednání žádné takové prohlášení neobsahují. Lubomír Štrougal patřil v té době k pragmaticky uvažující části ÚV KSČ a zlepšení vztahů se SRN opravdu přikládal značný význam.³⁹ To je pravděpodobně hlavní důvod, proč byl (podobně jako Bohuslav Chňoupek) západoněmeckými politiky zpravidla považován za výrazně příjemnějšího partnera pro jednání než Vasil Biřak (1917–2014) nebo Miloš Jakeš (nar. 1922).

Na závěr rozhovorů v Hrzánském paláci podepsali ministři dopravy Jürgen Warnke (1932–2013) a Vladimír Blažek (nar. 1929) předem připravenou mezivládní dohodu o vnitrozemské vodní dopravě. Ačkoliv jí německé ani československé sdělovací prostředky nevěnovaly příliš velkou pozornost, byl to poměrně významný krok do nové etapy sousedských vztahů. Až dosud mohly československé lodě na území SRN využívat pro přepravu zboží a osob

Vladimír Blažek, v letech 1975–1988 československý ministr dopravy Foto: APS

pouze Labe a přístavy Hamburk a Lübeck. Dohoda pro ně otevřela další západoněmecké přístavy a rozsáhlou síť vnitrozemských vodních cest včetně Rýna a kanálu Mohan – Dunaj (otevřen v roce 1992).⁴⁰

Jednání v Hrzánském paláci skončila v 16 hod.⁴¹ Dále byl pro Kohla přichystán oddechový „turistický“ program. Nejdříve zamířil na Pražský hrad, kde v rámci komentované prohlídky prošel jeho reprezentačními prostory včetně Španělského sálu. Pak se pěšky vydal z Malé Strany přes Karlův most na Staroměstské náměstí. Průvodce mu dělal architekt Blahomír Borovička (1923–2004), který kancléře informoval o právě probíhající rekonstrukci historického jádra Prahy. Na Staroměstském náměstí poskytl Kohl svůj první rozhovor pro Československou televizi

35 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 58/88, bod 5, Správa o priebehu a výsledkoch pracovnej návštevy spolkového kancelára Nemeckej spolkovkej republiky Helmuta Kohla v ČSSR v dňoch 26. – 27. januára 1988, 3. 2. 1988

36 AKPR, f. KPR, protokol 200 000, sign. 200159/88 (nezpracováno), Niektoré tézy z rokovania v pléne L. Štrougal – H. Kohl 26. 1. 1988, leden 1988 (blíže nedatováno).

37 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 660.

38 SPÁČIL, Dušan: *My z Černína. Paměti československého diplomata*, s. 337–338.

39 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, s. 592.

40 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 57/88, k info 2, Sjednání dohody mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Spolkové republiky Německo o vnitrozemské vodní dopravě, 25. 1. 1988.

41 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR.

1. Rektor Zdeněk Česka vítá Helmuta Kohla na půdě Univerzity Karlovy, zcela vlevo ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek, 2. zleva vpředu Bohuslav Chňoupek, Zdeněk Česka a Helmut Kohl, 3. rektor Česka předává Kohlovi mírovou medaili Univerzity Karlovy, uprostřed Bohuslav Chňoupek, 4. Mírová medaile Univerzity Karlovy, 5. Helmut Kohl si v doprovodu rektora Česky prohlíží insignie Univerzity Karlovy
Foto: Archiv Univerzity Karlovy

(ČST). Ačkoliv přítomný reportér stačil položit pouze jednu nepřilíš originální otázku (*Jak se Vám líbí Praha?*), bylo evidentní, že na Kohla udělala krása hlavního města velký dojem. Dokonce vyslovil přání brzy

se do Prahy podívat znovu. Tentokrát pouze jako turista.⁴²

Na Staroměstském náměstí se jeho program vrátil do oficiálnější polohy. Nejprve navštívil Staroměstskou radnici, kde ho přivítal primátor Fran-

tišek Štafa (nar. 1932), zapsal se do pamětní knihy a obdržel symbolický klíč od bran Prahy. Následně se přesunul na nedaleký Ovocný trh k prohlídce historické budovy Univerzity Karlovy, kde se ho ujal rektor Zdeněk

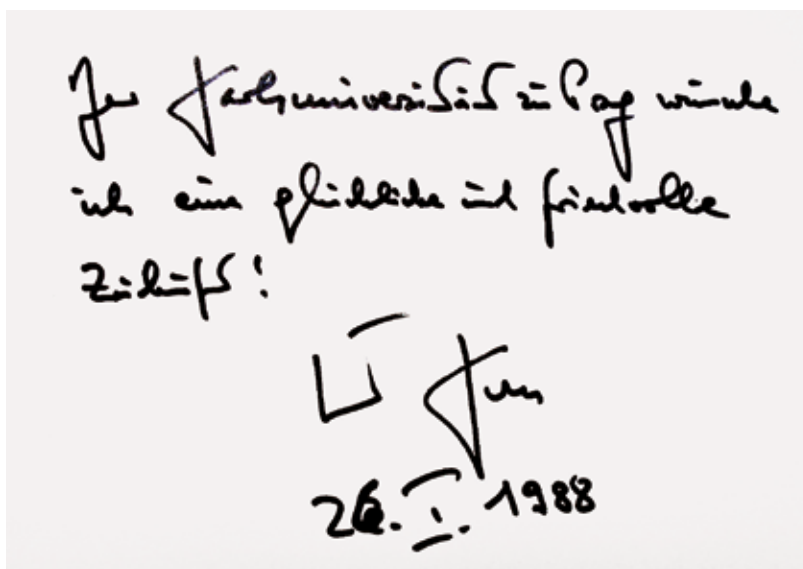
⁴² APF ČT, Televizní noviny, odvysíláno 26. 1. 1988 v 19:30 hod.

Češka (nar. 1929). Během jedné hodiny spolu absolvovali výstavu insignií, další zápis do pamětní knihy a krátké setkání s prorektory. Kohl navíc od Česky obdržel Mírovou medaili Univerzity Karlovy.⁴³

Až po opuštění Karolina přišel na řadu první bod Kohlova neoficiálního programu, který si mohl do značné míry určit sám. V případě Prahy jeho výběr ukazuje, že nebyl pouze ctižádostivou politickou „lokomotivou“, jak jej často popisovala německá média, ale i člověkem se smyslem pro symboličnost a duchovní rozměr svého počínání v politice.

Večer navštívil společně s ministrem Chňoupkem a několika členy své delegace pražský Josefův a Staronovou synagogu. Stal se tak vůbec prvním německým kancléřem, který na tuto místa vkročil. Průvodcem mu byl předseda Rady židovských náboženských obcí (RŽNO) Bohumil Heller a několik členů pražské židovské obce.⁴⁴ Celá akce proběhla zcela bez účasti novinářů. Ještě s odstupem mnoha let Kohl vzpomínal na procházku Židovským Městem jako na silně emotivní zážitek.⁴⁵ Vzhledem k jeho povaze se dá usuzovat, že svou návštěvu chápal především jako morální povinnost a potřebné gesto vůči československým Židům.

Posledním oficiálním bodem úterňního programu byla večeře pořádaná na Kohlovu počest premiérem Štrougaem v Zrcadlovém sále Černínského paláce. Oba přednesli krátké projevy, které odpovídaly slavnostnímu charakteru večeře a byly adresovány nejenom více než devadesáti pozvaným hostům, ale i přítomným novinářům. Lubomír Štrougal potvrdil, že jeho

Kohlův zápis v pamětní knize Karlovy univerzity: „Der Karlsuniversität in Prag wünsche ich eine glückliche und friedliche Zukunft!“ („Karlově univerzitě v Praze přeji šťastnou a mírovou budoucnost!“).
Foto: Archiv Univerzity Karlovy

vláda splní všechny povinnosti, které pro ni vyplývají z nedávné sovětsko-americké dohody o stažení a likvidaci raket středního a kratšího doletu v Evropě.⁴⁶ Svě slovo v následujících měsících dodržel. Sovětská armáda odstranila všechny jaderné rakety z Československa do konce března 1988. Na plnění washingtonské dohody tehdy přímo na místě dohlíželi zástupci USA, kteří se souhlasem federální vlády mohli vstoupit do sovětských vojenských objektů na území ČSSR.⁴⁷

Kohl ve svém projevu kromě jaderného odzbrojení zmínil i jiná témata globální bezpečnostní politiky. Jménem německé vlády podpořil celosvětový zákaz chemických zbraní. Od-

mítl ale, aby jejich plošnému zákazu předcházelo vytváření jakýchkoliv „nechemických“ regionálních zón.⁴⁸ Byl to vzkaz nejenom do NDR, která od poloviny 80. let právě takovou zónu ve střední Evropě navrhovala, ale i pro domácí opozici. SPD odstavená v roce 1982 od přímého vlivu na zahraniční politiku totiž ve spolupráci s východoněmeckou SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – Jednotná socialistická strana Německa) vypracovala několik „mírových“ iniciativ, pro které získala i KSČ. Středoevropská zóna bez chemických zbraní byla jednou z nich.⁴⁹ Vše bylo pochopitelně záměrně organizováno bez součinnosti s bonnským ministerstvem zahraničních věcí.

43 Tamtéž, Aktuality, odvysíláno 26. 1. 1988 ve 21:30 hod.

44 Aktuality. *Věstník Židovských náboženských obcí v Československu*, 1988, roč. 50, březen, s. 2.

45 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 66o.

46 *APF ČT*, 24. hodin ve světě, odvysíláno 26. 1. 1988 ve 22:00 hod.

47 *ABS*, f. Usnesení vlády ČSSR, k. 1, Usnesení vlády Československé socialistické republiky ze dne 17. března 1988 č. 74 o schválení smluvních dokumentů o provádění inspekcí v sovětských vojenských objektech na československém území ze strany USA.

48 *APF ČT*, 24. hodin ve světě, odvysíláno 26. 1. 1988 ve 22:00 hod.

49 *NA*, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1981–1986, a. j. P 135/88, bod 9, Informace o výsledcích jednání SED a SPD o vytvoření pásma bez chemických zbraní v Evropě, 24. 6. 1985.

Kohl pro tento opoziční boj vedený v kooperaci s komunistickými stranami nikdy neměl pochopení a počínání sociálních demokratů zpravidla nehodnotil mírněji než slovem „diletantství“.⁵⁰ V Praze dal proto jasně najevo, že on je v západním Německu jediný, s kým by měl Východ jednat o bezpečnostních otázkách.

Po večeři byl pro Kohla a Štrougala připraven ještě další společenský program – tentokrát již zcela neformální posezení v restauraci Nebozízek na Petříně. K jeho průběhu bohužel v archivech i vzpomínkách pamětníků chybějí bližší informace. Jisté je pouze to, že se zábava protáhla až do pozdních nočních hodin.⁵¹

Nečekané setkání v Lidicích

Také druhý den Kohlova pobytu v ČSSR začal pietním aktem. Po Národním památníku na Vítkově byla na programu cesta do Lidic. Rozhodnutí navštívit vesnici vyhlazenou v roce 1942 nacisty pravděpodobně nebylo pro německého kancléře úplně jednoduché, ale československá vláda jeho vůli ke smířlivému gestu vysoce oceňovala.⁵² I v tomto případě Kohlovi náleží prvenství. Willy Brandt v roce 1973 Lidice nenavštívil.

Zpočátku vše probíhalo podle plánu. Kohl položil věnec u lidického památníku a zapsal se do pamětní knihy. Když dokončil prohlídku muzea, poskytl interview západoněmeckému televiznímu štábu, který ho do Lidic doprovázel. V době, kdy mluvil s reportéry, se ale stalo něco, s čím bezpečnostní složky zajišťující akci nepočítaly. V davu shromážděném v prostoru památníku se náhle objevili muž a žena, kteří začali na Kohla německy volat a žádali ho o rozhovor. Záhy bylo jasné, že se jedná o občany NDR. Přítomní příslušníci V. správy

Ohlasy prvního dne v čs. médiích

Československá média věnovala Kohlově návštěvě značnou pozornost. Večerní *Televizní noviny* o ní referovaly jako o hlavní události dne. Kohl tak do pozadí odsunul i takové zprávy jako 30. výročí Společnosti sovětsko-československého přátelství (SSČP), návštěva Vasilu Biľaka v Sýrii, poslední Reaganovo poselství o stavu unie nebo 70. narozeniny rumunského prezidenta Nicolae Ceaușesca. Také noční zpravodajské pořady *Aktuality* (21:30 hod.) a *24 hodin ve světě* (22:00 hod.) začínaly nejnovějšími informacemi o pobytu německého kancléře v Praze. Místo na titulní straně mu patřilo i v novinách, které vyšly ráno 27. ledna.* *Rudé právo* dokonce v nezkrácené podobě otisklo projevy Štrougala a Kohla přednesené při večeři v Černínském paláci. Celkově bylo zpravodajské pokrytí prvního dne velmi podrobné. Kohlův pohyb média sledovala doslova hodinu po hodině. Existovala ovšem jedna výjimka: návštěva Židovského Města. O ní se televize ani tisk nezmiňují jediným slovem. Pouze jedno periodikum o Kohlově prohlídce Staronové synagogy informovalo alespoň dodatečně: *Věstník Židovských náboženských obcí v Československu*. Stalo se tak až v březnu 1988 ve čtyřech krátkých odstavcích ve sloupku s názvem „Aktuality“.

* AKPR, f. Sbíрка novinových výstřížků, 27. ledna 1988.

SNB k nim okamžitě přistoupili a požádali je o předložení dokladů. Dostali se tak ale do velmi překerní situace. Incidentu si totiž okamžitě všimli přítomní novináři. Použití násilí proti „narušitelům“ proto nepřicházelo v úvahu. Na místě byla navíc Kohlova sekretářka, která je vyzvala, aby československým policistům v žádném případě neukazovali doklady ani jim nesdělovali svá jména. Východoněmecký pár okamžitě zaregistroval i samotný Kohl. Zavolal na ně, aby chvíli počkali, než dokončí interview. Následně za nimi opravdu přišel a několik minut spolu hovořili. Když rozhovor skončil, muž a žena se vmísili do hloučku západoněmeckých novinářů a odešli s nimi na parkoviště, kde měli odstavený svůj osobní automobil značky Trabant. Rychle do něj nastoupili a z místa odjeli.⁵³

Incident byl největším pochybením československých bezpečnostních složek během celé dvoudenní akce. I když později proběhlo příslušné šetření, StB se nepodařilo zjistit totožnost východoněmeckých občanů ani důvod jejich přítomnosti v Lidicích.

Ti navíc se svým vozem bez problémů proklouzli z Lidic ven a dostali se přes hranice zpět do NDR. Ačkoliv při jejich rozhovoru s Kohlem bylo na místě několik policistů, ani jeden z nich nedokázal říct, o čem se spolu vlastně bavili. Pravděpodobně byla na vině jejich nedostatečná znalost němčiny.

Nebýt výborné Kohlovy paměti, celá událost by dodnes zůstala záhadou. Naštěstí se o ní dozepsal ve svých memoárech vydaných v roce 2005. V Lidicích se tehdy opravdu setkal se dvěma občany NDR: šestadvacetiletým kuchařem z Jeny a jeho stejně starou přítelkyní zaměstnanou jako pomocnice v lékárně (Apothekenfacharbeiterin). Oba měli již více než rok zažádáno o legální vystěhování do SRN, ale jejich žádosti východoněmecké úřady zatím nevyhověly. Když v rádiu slyšeli o Kohlově návštěvě ČSSR, rozhodli se poprosit ho osobně o pomoc. Tu jim Kohl také přislíbil a jejich případ předal spolkovému ministerstvu pro vnitřní německé vztahy (Bundesministerium für innerdeutsche Beziehungen), jež

50 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982-1990*, s. 642.

51 SPÁČIL, Dušan: *My z Černína. Paměti československého diplomata*, s. 338.

52 Tamtéž.

53 ABS, f. V. správa SNB, č. j. o-0119/Sv-88, Služební záznam, 29. 1. 1988.

se podílelo na řešení humanitárních otázek mezi oběma německými státy.⁵⁴

Po opuštění Lidic se kolona aut doprovázející německého kancléře vydala zpět do Prahy. Na dopoledne byl naplánován ještě jeden vzpomínkový akt. Tentokrát ovšem zcela jiného charakteru než ten, který právě skončil v Lidicích. Již na podzim 1987, kdy vznikala předběžný program státní návštěvy, projevil Kohl osobní přání navštívit v Československu nějaké pohřebiště, kde jsou uloženy ostatky německých vojáků padlých v druhé světové válce. Ještě před několika lety by byl takový požadavek s největší pravděpodobností označen československou vládou za zcela nepřijatelný. V odlehčené atmosféře roku 1987 už ale byla ochotna o něm diskutovat, a dokonce nabídnout i pozoruhodné kompromisní řešení.

Pro pietní akt byl vybrán hrob, který se nachází v areálu motolského hřbitova nedaleko místního krematoria. Je to pravděpodobně jediný označený německý válečný hrob na území hlavního města Prahy. Dle dokumentů Federálního ministerstva zahraničních věcí jsou v něm pohřbeni tři vojáci Wehrmachtu zastřelení v květnu 1945 příslušníky Waffen SS. Mělo se jednat o muže, kteří odmítli bojovat proti pražským povstalcům nebo se přímo pokusili o dezerci. Kohl dostal svolení k návštěvě hřbitova a položení věnce pod podmínkou, že celá akce bude součástí jeho neoficiálního programu, tedy bez následné prezentace v médiích.⁵⁵

Motolský hřbitov byl na poslední chvíli z kancléřova dopoledního programu vyškrtnut. Proč se tak stalo, není z dokumentů ani vzpomínek pamětníků jasné. Přesto se nabízí jedno celkem logické vysvětlení. Ko-

Hrob neznámých vojáků Wehrmachtu na hřbitově v Praze-Motole Foto: Tomáš Malínek

hlův neplánovaný rozhovor s mladým východoněmeckým párem v Lidicích nejspíš narušil jeho časový harmonogram natolik, že zastávka v Motole, na kterou bylo vyčleněno pouhých cca 20 minut, musela být vynechána.⁵⁶

Snídaně s disidenty, přijetí u prezidenta Husáka a Jakešova iniciativa

Kromě ministra dopravy Warnkeho dosud nebyla řeč o lidech, kteří Kohla do Prahy doprovázeli jako členové vládní delegace. Na tomto místě je ideální příležitost tři z nich připomenout. V době, kdy Kohl plnil své státnické povinnosti v Lidicích, měli totiž za úkol zastupovat jej na setkání s reprezentanty Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS).

Vedením rozhovorů byl pověřen místopředseda poslaneckého klubu CDU/CSU v Bundestagu.⁵⁷ Druhým účastníkem setkání byl blízký Kohlův spolupracovník a poradce v otázkách bezpečnosti a zahraniční politiky Horst Teltschik (nar. 1940). Ministerstvo zahraničních věcí reprezentoval zkušený diplomat Dieter Kastrop (nar. 1937). Stojí za zmínku, že Teltschik, rodák z Kujavy u Nového Jičína, patřil k těm západoněmeckým politikům, na které StB vedla operativní svazek. V roce 1985 jej československá rozvědka vyhodnotila jako vlivného člena Kohlovy administrativy. Proto byly k jeho osobě systematicky shromažďovány všechny dostupné informace. Svazek s krycím jménem „Adept“ byl uzavřen a uložen do archivu v březnu 1989,

54 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 660–661.

55 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 54/88, bod 21, Uskutečnění oficiální návštěvy spolkového kancléře Německé spolkové republiky Helmuta Kohla v ČSSR, 29. 12. 1987.

56 ABS, f. V. správa SNB, č. j. o-0119/Sv-88, Programm für den Besuch des Herrn Bundeskanzlers und von Frau Kohl in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik vom 26. bis 27. Januar 1988, leden 1988 (blíže nedatováno).

57 V letech 1992–1998 zastával post spolkového ministra obrany (4. a 5. spolkový kabinet Helmuta Kohla).

Werner Schattmann, velvyslanec Spolkové republiky Německo v ČSSR v letech 1985 až 1988 Foto: ABS

aniž by StB přinesl nějaké užitečné poznatky.⁵⁸

Za místo setkání byla zvolena budova západoněmeckého velvyslanectví v Praze (Lobkovický palác na Malé Straně). Organizace celé akce se ujal velvyslanec rada Peter Metzger (nar. 1937).⁵⁹ On i velvyslanec Schattmann se později účastnili i samotného jednání. Jelikož bylo setkání připraveno na ráno 27. ledna, mělo podobu pracovní snídaně. Pozváni byli tehdejší mluvčí Charty Miloš Hájek (1921–2016), Bohumír Janát

(1949–1998) a Stanislav Devátý (nar. 1952). Tato trojice byla doplněna ještě o ekonoma a bývalého ministra školství Vladimíra Kadlece (1912–1998), filozofa Radima Palouše (1924–2015) a bývalého ministra zahraničních věcí Jiřího Hájka (1913–1993). Kohl se chtěl původně s Jiřím Hájkem sejít osobně, ale československá strana na tento návrh reagovala s velkou nelibostí. Proto raději od svého záměru upustil.⁶⁰

Z šesti pozvaných lidí nakonec na snídani dorazili pouze čtyři. Bohumír Janát nebyl uvolněn ze zaměstnání. Stanislav Devátý, který bydlel ve Zlíně a do Prahy se chtěl dostat přes Otrokovice vlakem, byl ve dvě hodiny ráno zadržen příslušníky SNB a na několik hodin umístěn do cely předběžného zadržení.⁶¹ Seznam politických vězňů, který plánoval předat německé delegaci, se mu nakonec podařilo odeslat do Prahy v dostatečném předstihu, takže se díky kolegům z Charty nakonec ke Kohlovi opravdu dostal. Došlo tak ke kuriózní situaci, kdy Devátý ráno 27. ledna ještě seděl v cele, ale seznam vězňů a informací o jeho zadržení již hlásila Svobodná Evropa.⁶²

Na snídani se kromě výměny názorů na aktuální politickou situaci v Evropě mluvilo také o konkrétních případech československých občanů, v jejichž prospěch se německá vláda

snažila intervenovat u nejvyšších stranických a státních představitelů ČSSR. Patřil k nim i disident Pavel Wonka (1953–1988), který si tou dobou odpykával již třetí trest odnětí svobody za kritiku politického a justičního systému v zemi.⁶³ Jeho případ měl ve své době značný mezinárodní ohlas. Přímluvy Kohlovy vlády bohužel nebyly vyslyšeny. Wonka zemřel 26. dubna 1988 v královéhradecké věznici na následky bití a zanedbání lékařské péče.⁶⁴

Z Lidic zamířil Kohl přímo na Pražský hrad, kam dorazil kolem půl jedenácté dopoledne. O několik minut později byl uveden k prezidentovi Husákovi.⁶⁵ Setkání, jehož se účastnilo i několik členů federální vlády, mělo veskrze formální charakter. S ohledem na svůj věk, zdravotní stav a frakční boje uvnitř komunistické strany se Gustáv Husák v prosinci 1987 vzdal funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a od té doby již v československé zahraniční politice nehrál příliš aktivní úlohu. Mluvilo se hlavně o příznivé mezinárodní situaci a vůli obou stran využít jí ke zlepšení vztahů mezi SRN a ČSSR. Témata byla veskrze totožná s tím, o čem předchozího dne jednaly vládní delegace v Hrzánském paláci.⁶⁶

Na poledne byl připraven oficiální oběd na západoněmecké ambasádě. Oproti večeri v Černínském paláci

58 ABS, Archivní protokol agenturně operativních svazků, I. správa SNB (SEÚ), a. č. 3354, Horst Teltschik – „Adept“, ES Adept – závěrečná zpráva, 11. 3. 1989.

59 ABS, f. Správa kontrarozvědky I. díl (A 34/1), inv. j. 132, Jmenné seznamy pracovníků ZÚ NSR v Praze 1982–1989, červenec 1989 (blíže nedatováno).

60 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 58/88, bod 5, Správa o priebehu a výsledkoch pracovnej návštevy spolkového kancelára Nemeckej spolkovej republiky Helmuta Kohla v ČSSR v dňoch 26. – 27. januára 1988, 3. 2. 1988.

61 Vons.cz, *Informace o Chartě 77*, ročník 9, č. 3, Krátké zprávy – Setkání s doprovodem H. Kohl, 7. 2. 1988 – viz http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_03_1988.pdf (citováno k 7. 12. 2017).

62 Korespondence autora se Stanislavem Devátým z 10. 8. 2017.

63 Vons.cz, *Informace o Chartě 77*, ročník 9, č. 3, Krátké zprávy – Setkání s doprovodem H. Kohl, 7. 2. 1988 – viz http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_03_1988.pdf (citováno k 7. 12. 2017).

64 Vons.cz, *Informace o Chartě 77*, ročník 9, č. 10, Za Pavlem Wonkou, 15. 5. 1988 – viz http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/INFOCH_03_1988.pdf (citováno k 7. 12. 2017).

65 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR.

66 AKPR, f. KPR, protokol 200 000, sign. 200159/88 (nezpracováno), Záznam z přijetí spolkového kancléře Helmuta Kohla u prezidenta ČSSR Gustáva Husáka dne 27. ledna 1988, leden 1988 (blíže nedatováno).

Setkání Helmuta Kohla s Milošem Jakešem v hotelu Praha

Foto: ČTK/Karel Mevald

se role obrátily. Akci připravila německá strana na počest premiéra Štrougala. Spolu s ním byli pozváni další členové federální vlády, ÚV KSČ a zástupci předsednictva Federálního shromáždění ČSSR. Naopak zde nebyl prezident Husák, který se s Kohlem rozloučil už na Pražském hradě.⁶⁷

Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš se neúčastnil žádného bodu dosavadního Kohlova programu. Setkání s ním bylo naplánováno až na odpoledne 27. ledna v hotelu Praha. Asi dvouhodinový rozhovor se z větší části týkal domácích ekonomických reforem.⁶⁸ Jakeš uznal, že Československo zaostává v oblasti vědeckotechnického rozvoje a spolupráci se západním Německem by mu mohla v tomto ohledu pomoci. Došlo ale

i na témata, ve kterých se se svým hostem zásadně názorově rozcházel. Odsoudil „protisocialistické“ aktivity československých emigrantů žijících v SRN i politiku Vatikánu vůči Praze. V otázce hospodářské přestavby odmítl jakoukoliv paralelu s vnitropolitickým vývojem Československa v roce 1968 a vyloučil možnost rehabilitace tehdejších proreformních funkcionářů KSČ.⁶⁹

Jakeš setkání s kancléřem využil také k nabídce na participaci v projektu *pásma důvěry, spolupráce a dobrých sousedských vztahů na linii doteku Varšavské smlouvy a Severoatlantického paktu*.⁷⁰ Podobně jako v případě středoevropské zóny bez chemických zbraní šlo o ideu bezpečnostněpolitické spolupráce napříč zeměmi

rozdělenými železnou oponou. Plán později označovaný jako „Jakešova iniciativa“ se ale u západoněmecké vlády nesetkal s pozitivní odezvou. Od Kohla se ostatně stěžilo dalo očekávat rozvolnění bezpečnostních vazeb s USA výměnou za zcela nekonkrétní příslib lepších vztahů s ČSSR. Později ve svých pamětech napsal, že Jakeš, stejně jako prezident Husák, působil na počátku roku 1988 dojmem politika *zcela nedotčeného dramatickým vývojem ve varšavském paktu*.⁷¹

Po rozhovoru s Jakešem se Kohl odebral zpět do centra Prahy. Ve velkém sále hotelu Intercontinental byla na čtvrtou hodinu odpolední připravena tisková konference.⁷² Účastnila se jí většina ze sta domácích i zahraničních novinářů akreditovaných k průběhu návštěvy. Společně předně předstoupili Kohl a velvyslanec Schattmann. Řekli to, co během uplynulých dvou dnů zaznělo již mnohokrát. Kancléř zopakoval, že jeho vláda bude i nadále podporovat proces postupného odzbrojení mezi supervelmocemi. Znovu připomněl symbolický význam své cesty do Lidic, která proběhla na den přesně k 43. výročí osvobození koncentračního tábora Osvětim (27. ledna 1945). Rozhovory s československými představiteli označil za *nebyvale otevřené*, což patrně nebyla pouhá fráze, ale reálný dojem z dosavadních jednání.

Po skončení tiskové konference Kohl poskytl rozhovor Československé televizi. V něm se zcela vyhnul všem kontroverzním tématům a k divákům promluvil především na téma společného kulturního dědictví Čechů a Němců, o plánech do budoucna a o nadějích vkládaných

67 ČTK, šifra z. r.: Věcný dialog ku prospěchu Evropy. *Rudé právo*, 28. 1. 1988.

68 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR.

69 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 58/88, bod 5, Správa o priebehu a výsledkoch pracovnej návštevy spolkového kancelára Nemeckej spolkovej republiky Helmuta Kohla v ČSSR v dňoch 26. – 27. januára 1988, 3. 2. 1988.

70 JAKEŠ, Miloš: *Dva roky generálním tajemníkem*. Regulus, Praha 1996, s. 93.

71 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 66o.

72 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR.

do nejmladší generace lidí vyrůstajících v ČSSR a SRN. Jako velký rýnský patriot a znalec historie nemohl vynechat také zmínku o slavné době středověkých univerzit, kdy byla jeho alma mater v Heidelbergu v úzkém kontaktu s pražskou univerzitou.⁷³

Audience u kardinála Tomáška

Ačkoliv se tiskové konference zpravidla konají až v samém závěru oficiálních státních návštěv, tentokrát tomu bylo trochu jinak. Po odjezdu z Intercontinentalu čekala Kohla ještě dvě důležitá setkání. Prvním z nich bylo přijetí u kardinála Františka Tomáška (1899–1992). Audience byla na program Kohlova pražského pobytu zařazena na jeho osobní přání stejně jako Staronová synagoga a motolský hřbitov. Z audience nebyl pořízen žádný zápis. Proto jediným svědectvím o jejím průběhu zůstávají Kohlovy memoáry. Setkání se odehrálo v Arcibiskupském paláci na Hradčanském náměstí, začalo v pět hodin odpoledne a trvalo něco přes hodinu. Kohl byl vůbec prvním západním státníkem, který kardinála Tomáška navštívil. Už to byla pro římskokatolickou církev v ČSSR mimořádná událost.⁷⁴ Navíc přijel v době, kdy se vztahy církve a státu povážlivě vyostřovaly. V lednu 1988 zveřejnil katolický laik Augustin Navrátil petici za obnovu plné náboženské svobody a odstavku církve od státu, kterou v krátké době podepsalo 600 000 lidí. Na tehdejší dobu to byl bezprecedentní projev občanské angažovanosti. Kardinál Tomášek s iniciativou souhlasil a některé z petičních požadavků zopakoval ve svém pastýřském listu z dubna 1988.⁷⁵

Kohl později napsal, že okamžiky strávené v rozhovoru s kardinálem pro něj byly osobním vrcholem ce-

Pro komunisty trpěná záležitost, pro německého kancléře vrchol pražské návštěvy: debata s kardinálem Tomáškem
Foto: ČTK/Michal Krumphanzl

lého pobytu v Praze. Nikdy předtím neměl možnost dozvědět se z první ruky tolik informací o pronásledování katolíků v komunistickém Československu a o činnosti místní podzemní církve. Evidentně to v něm zanechalo hluboký dojem stejně jako dramatický životní příběh samotného kardinála. Když František Tomášek v srpnu 1992 zemřel, přerušil Kohl svou dovolenou v Rakousku a společně s manželkou přijeli do Prahy, aby se mohli účastnit smutečního obřadu v chrámu sv. Víta.⁷⁶

Po odchodu od kardinála Tomáška zamířil Kohl zpět do hotelu Praha, kde ho čekalo poslední setkání s Lubomírem Štrougalem naplánované na půl sedmu večer.⁷⁷ Jak bylo o den dříve dohodnuto, vyměnili si seznam úkolů, na které se měly obě země v nejbližší době soustředit. Samozřejmě nešlo o dokument sepsaný ad hoc. Německá i československá delegace

si své náměty na spolupráci připravily s časovým předstihem. Dvoudenní návštěva spíše sloužila k seznámení druhé strany s vlastními prioritami a dosažení konsensu v plánech do budoucna. Dominantními tématy byly různé formy kooperace mezi československými a západoněmeckými firmami v sektorech strojírenství, hutnictví, elektrotechniky a energetiky. Výsledný seznam čítal bezmála 100 návrhů na spolupráci pro podniky Škoda, Siemens, Vítkovické železárny, Krupp, Vukov Prešov, Bosch a mnoho dalších. Připravované projekty zahrnovaly široké spektrum úkolů od výroby komponentů pro jaderné elektrárny přes odsiřovací zařízení pro tepelné elektrárny až po vývoj robotů a mikroskopů.⁷⁸

Večerní setkání v hotelu Praha bylo tečkou za Kohlovou návštěvou Československa. Premiér Štrougal následně svého hosta doprovodil na

73 APF ČT, Televizní noviny, odvysíláno 27. 1. 1988 v 19:30 hod.

74 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 663–664.

75 ČAPKA, František: *Dějiny země Koruny české v datech*. Libri, Praha 1998, s. 760.

76 KOHL, Helmut: *Erinnerungen 1982–1990*, s. 664.

77 ABS, f. V. správa SNB, č. j. 0-0119/Sv-88, Rozkaz náčelníka V. správy SNB č. 15 z 19. 1. 1988 – Bezpečnostní akce prováděná V. správou SNB při návštěvě spolkového kancléře Helmuta Kohla v ČSSR.

staré ruzyňské letiště, kde se konalo oficiální rozloučení se všemi formálními náležitostmi. Stejně jako o den dříve zazněly státní hymny a proběhla krátká přehlídka čestné vojenské jednotky. Armádní Boeing 707 pak ve 20 hod. večer odletěl směr Bonn.⁷⁹

Spokojenost na obou stranách

Helmut Kohl navštívil ČSSR v době, kdy se československá vláda pokoušela oživit hospodářský růst reformami, které měly být jakousi „domácí“ obdobou sovětské perestrojky. Na jejich konkrétní podobě ovšem uvnitř KSČ neexistoval jednotný názor, a proto byly do praxe zavedené změny jen opatrné, polovičaté a značně nedůsledné. Jednou z nejdůležitějších byl tzv. zákon o státním podniku z června 1987, který dával firmám větší rozhodovací pravomoci a do určité míry uvolňoval pevnou strukturu státem řízeného podnikání.⁸⁰ To se mělo promítnout i do jejich kontaktů se zahraničím. Proto byly v rané „přestavbové“ období investice a know-how západoněmeckých koncernů více než vítanou pomocí. Podobně lákavou byla i perspektiva otevření západoevropského trhu pro československé výrobky. V tomto ohledu mohla být Praha s výsledky Kohlovy návštěvy spokojená. Vstřícný postoj bonnské vlády k prohlubování hospodářské spolupráce s Východem samozřejmě nebyl žádným aktem dobré vůle, ale dobře promyšlenou strategií výhodnou i pro SRN. Západoněmecké průmyslové koncerny ostatně patřily k významným „advokátům“ Ostpolitik již v dobách Willyho Brandta.⁸¹

Československé vládě se naopak nepodařilo prosadit návrh na vytvoření pásma bez chemických zbraní ve střední Evropě ani „Jakešovu inicia-

Ohlasy druhého dne v čs. médiích

Také ve středu 27. ledna byla návštěva německého kancléře hlavním tématem všech zpravodajských pořadů Československé televize. Byl v nich zachycen takřka celý oficiální program od cesty do Lidic přes přijetí u prezidenta Husáka až po setkání s generálním tajemníkem KSČ Jakešem. Televizní noviny (19:30 hod.) odvysílaly také rozhovor natočený po tiskové konferenci v hotelu Intercontinental. Samotný závěr druhého dne pokryly večerní Aktuality (21:30 hod.), které referovaly o posledním setkání s předsedou vlády Štrougalem v hotelu Praha a o odjezdu německé delegace. Televizní zpravodajství naopak důsledně pomlčelo o Kohlově neoficiálním programu. O plánované návštěvě motolského hřbitova a audienci u kardinála Tomáška nepadla jediná zmínka. Československým divákům samozřejmě zůstala utajena i snídane některých členů německé delegace s disidenty a „incident“ s východoněmeckými občany v Lidicích. O těchto událostech se dozvěděli pouze ti, kteří si naladili západoněmeckou televizi nebo Svobodnou Evropu. Podobně „výběrové“ zpravodajství nabídly i zdejší noviny, které vyšly ráno 28. ledna.* Celkově se dá konstatovat, že československá média referovala v lednu 1988 o Kohlovi a západním Německu výrazně „vlídnějším“ způsobem, než měla obyčejně ve zvyku. Tradiční výpady proti „sudetoněmeckým revanšistům“ a „přisluhovačům“ USA byly dočasně omezeny na minimum.

* AKPR, f. Sbíрка novinových výstřížků, 28. ledna 1988.

tiu“. V těchto bodech ale nejspíš s úspěchem ani nepočítala. Návrhy měly především propagační význam. Z globálního pohledu bylo daleko podstatnější, že se ČSSR stala díky washingtonské dohodě mezi USA a SSSR již v březnu 1988 zemí bez atomových zbraní. Německu přisoudily supervelmoci trochu jiný osud. Z NDR byly sovětské jaderné rakety úplně staženy až v roce 1991. V SRN zůstává omezený počet amerických atomových zbraní dodnes.

Cestu do Prahy hodnotila jako velmi úspěšnou i německá strana. Pomineme-li výše zmíněné ekonomické a bezpečnostní otázky, připsal si Kohl několik historických prvenství. Jako první německý kancléř navštívil Lidice a pražské Židovské Město. Byl do té doby také jediným západním předsedou vlády, který si vymohl svolení československých úřadů s audiencí u kardinála Tomáška. Jeho zájem o otázky náboženské svobody na Východě byl mezi tehdejšími západními lidry svým způsobem také výjimečný.

Poslední tři roky studené války se z dnešního pohledu jeví jako velmi svérázný úsek evropských dějin. Oba zneprátelené bloky sice ještě existovaly, ale současně procházely jakousi „druhou vlnou“ détente. To, co mělo existovat „na věčné časy“, se postupně hroutilo. Přesto s rychlým kolapsem sovětského bloku počítal jen málokdo. Kohlova cesta do ČSSR měla naplánavat rozvoj vzájemných vztahů na několik let dopředu. Neuplynuly ale ani dva roky a střední Evropa vypadala úplně jinak, než se dalo na počátku roku 1988 předpokládat.

Na svou druhou a zároveň poslední oficiální návštěvu Prahy přijel Helmut Kohl až v lednu 1997, aby společně s ministry zahraničních věcí Klausem Kinkelem (nar. 1936), Josefem Zieleniecem (nar. 1946) a českým premiérem Václavem Klausem (nar. 1941) připojil svůj podpis pod česko-německou deklaraci. To už je ale úplně jiná kapitola našich sousedských vztahů.

78 NA, f. KSČ Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1986–1989, a. j. P 58/88, bod 5, Správa o priebehu a výsledkoch pracovnej návštevy spolkového kancelára Nemeckej spolkové republiky Helmuta Kohla v ČSSR v dňoch 26. – 27. januára 1988, 3. 2. 1988.

79 APF ČT, Aktuality, odvysíláno 27. 1. 1988 ve 21:30 hod.

80 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, s. 591–592.

81 Více k tématu např. DANNENBERG, Julia von: *The Foundation of Ostpolitik. The Making of the Moscow Treaty between West Germany and the USSR*. Oxford University Press, Oxford 2008.